

SZALMA BRIGITTA

Mesterképzés, Újvidéki Egyetem, BTK
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
bridget.salma91@gmail.com

A SZERETET HIMNUSZÁNAK DIAKRÓN ELEMZÉSE A MAGYAR BIBLIAFORDÍTÁSOKBAN

A dolgozat Szent Pál korinthusiakhoz írt első levele 13. részének, vagyis közismert nevén a szeretet himnuszának szövegét vizsgálja a különböző magyar nyelvű bibliafordításokban. A kutatás célja a Döbrentei- és az Érdy-kódexben található variánsok összehasonlítása, valamint a Komjáthy Benedek munkájában, a Szent Pál leveleiben fellelhető szövegváltozat összevetése Sylvester János, valamint Károli Gáspár és Káldi György fordításával. A dolgozat első része – megfelelő módon kontextusba helyezve az elemzett mű átültetéseit – röviden bemutatja a szövegek keletkezésének történelmi korát, bemutatja a korszak fontosabb nyelvi jelenségeit. A szerző szerint az összevetett hat szöveg a magyar nyelv sztenderdizációjának egy-egy állomásként fogható fel; a szövegek helyesírását a vallási-felekezeti különbségek nagyban befolyásolták, ugyanakkor a történelmi és kultúrtörténeti események is jelentős hatással voltak a szöveg fordításainak alakulására.

Kulcsszavak: nyelvtörténet, magyar bibliafordítások, a szeretet himnusza, összevető vizsgálat

A SZÖVEGEK KONTEXTUSBA HELYEZÉSE

Mint tudjuk, a szeretet himnusza a Szent Pálnak a korinthusiakhoz írt első levele 13. fejezete, és 3 strófára tagolódik. Mikor a kezünkbe vesszük a szöveget, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a korinthusi egyháznak íródott. Mindenképpen le kell viszont szögezni, hogy mindig és mindenkinek szól, üzenete mind a mai napig érvényes. Maga Szent Pál mondja, hogy a *Korinthusiakhoz írt első levelet* Efezusban írta tavasszal, de az évszám napjainkig vitatott. Legvalószínűbb, hogy a szöveg 54-ben keletkezett. A szöveg keletkezésének idején a korinthusi egyház több részre szakadt (BARSÍ 2003: 7).

Magyarországon a Szentírás szóbeli fordítása a XI. századtól bevett gyakorlat volt. A szóban élő fordításokat azonban akkor kezdték el leírni, amikor erre olvasói igény mutatkozott. A lejegyzés eleinte szűkkörű volt, és csak a Szentírás egyes fejezeteire korlátozódott (MADAS 1998: 50). Az első magyar bibliafordítások kódexeink jelentős részével együtt elpusztultak. A XV. és a XVI. századi nyelvemlékeink közül ötvenben találhatunk töredékes bibliafordításokat (MADAS 1998; 50). A XV. század második fele és a XVI. század a magyar kódexirodalom virágkorának tekinthető, mivel ebben az időszakban ha nem is az írni-olvasni tudás nem lett azok közkinccse, akik nem tudtak latinul, a szerzetesek mégia anyanyelvükön férhettek hozzá a kegyességi művekhez. Az 1470–1530 időszakból 42 kódexünk maradt fenn, a többségük másolat. A kódexek többsége (33 db) a ferences és a domonkos rend között oszlik meg. (MADAS 2002).

A sokat használatos, sokat fordított bibliai részletek általában a szóbeli hagyományban éltek. Csernák–Szuhánszky Debóra doktori disszertációjában a következőket állapítja meg: „A szóbeli és írásbeli bibliafordítási hagyományozódás (...) hatással volt egymásra, egymásból levezethető: a kezdeti szóbeli hagyományt egy ponton leírták, mely őriz egy akkori, aktuális nyelvi állapotot, majd a szóbeliségben mindez tovább alakul.” (CSERNÁK–SZUHÁNSZKY 2015: 169). Ahogyan más nemzeteknél is, Magyarországon is kezdetben liturgikus céllal fordították le a szentírási részleteket. A másik cél az volt, hogy a latinul nem tudó szerzetesekhez és apácákhoz is eljussanak a Szentírás részletei. Az első, legkorábbi fordítástöredék a Huszita Biblia négy kódexe. A sorban második fennmaradt bibliafordítást a Döbrentei-kódex őrizte meg, amelyről a későbbiekben szó lesz (CSERNÁK–SZUHÁNSZKY 2015: 44). A Szentírás-fordításnál fontos volt, hogy ugyanazt a szót ugyanaz a szó adja vissza, ezért kódexeinkbe igen sok latinizmus került be. A Molnár Ferenc szerint a Szentírás hatása a szókinccs és a stílus területén a legnagyobb (A. MOLNÁR 2009; 64).

TUDNIVALÓK A DÖBRENTAI-KÓDEXRŐL

A kódex 1508-ban készült Halábori Dobos Bertalan kézírásával. Vegyes tartalmú, hiszen 150 zsoltár és az egész egyházi évre vonatkozó perikóparendszer megtalálható benne. Ezekon kívül az Énekek énekét, *Jób könyvének* első hat és utolsó fejezetét, canticumokat, himnuszokat és egy passiótöredéket tartalmaz. A kódex nevét Döbrentei Gáborról, nyelvemlékeink neves kutatójáról kapta. A kódexről Kazinczy Ferenc adott hírt 1817-ben, a Tudományos Gyűjteményben, Döbrentei Gábor 1833-ban lemásoltatta. A kutatók úgy tartják, hogy az eredeti kódex is valószínűleg laikus hívek számára készült másolat: Lázs Sándor szerint

premontrei apácáknak íródott (LÁZS 2014: 784). A Döbrentei-kódexet na a Batthyáneumban őrzik Gyulafehérvárott.

Bertalan pap megörökítette a nevét a kódex végén: „*Bertalan pap, beregvármegyei Halábori faluból nemzett, ez zsoltárt írta születés után ezer ötszáz nyolc esztendőben*”. Forrásait nem ismerjük, őt magát inkább másolónak tartjuk, mint fordítónak.

TUDNIVALÓK AZ ÉRDY-KÓDEXRŐL

Az Érdy-kódex prédikáció- és legendagyűjtemény: a Karthauzi Névtelen keze munkája. A szerzője a lövöldi (Városlőd) karthauzi kolostor szerzetese volt. A kódex nevét Érdy Jánosról, első ismertetőjéről kapta. Ma az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik. Ez az első kódexünk, amely latin prologusában azt tűzte ki célul, hogy a lutheri eretnek tanokkal küzdve anyanyelvükön, magyarul tárja laikus olvasói elé a Szentírás legfontosabb részleteit. A kötetben a prédikációk az egyházi év rendjében és a szentek ünnepeinek sorrendjében sorakoznak (*De tempore* és *De sanctis*). A Karthauzi Névtelen az előírt episztolákat és a perikópákat követve minden ünnepre egy-egy prédikációt ad. Fő forrásai Temesvári Pelbárt *Pomerium de Tempore* c. műve és Guillelmus Parisiensis posztilláskönyve. A szentekről szóló rész fő forrása a *Legenda aurea* és a *Catalogus Sanctorum*. Nem a latin eredeti mechanikus fordítása, hanem a magyar olvasók számára készült összeállítás. Egyesek kutatók szerint a kódex két kéz munkája, a Karthauzi Névtelen valószínűleg egyik rendtársával együtt írta, míg a kutatók többsége szerint egyetlen kéz írta. A kézirat 1527-ben szakad meg.

Veले rokon a Debreceni- és a Cornides-kódex, de Bán Imre szerint fordítók és összeállítók az írói tudatosság tekintetében a Karthauzi Névtelenhez viszonyítva alulmaradnak (BÁN 1976: 6). Fontos szempont a kódex autográf volta. Volf György szerint másolat. Arra is felhívja a figyelmet, hogy az Érdy- és Jordánszky-kódex nyelvjárásbeli egyezéseket mutat, és mindhárom kódex szerzőjét délnyugat-dunántúlinak tartja.

A MAGYAR ERAZMISTÁK ÉS FORDÍTÁSAIK

A magyar értelmiség már a mohácsi vész előtt is olvasta Rotterdami Erasmus tanait. A XVI. században készült fordítások az Erasmus elvein alapuló, filológiai jellegű fordítások voltak, amelyet az itthon maradó literátornemzedék valósított meg. Az erasmisták célja a Szent Jeromos Vulgátájánál jobb fordítás elkészítése volt. A magyar erasmisták (Komjáthy Benedek, Pesti Gábor és Sylvester János)

részfordításokat készítettek. Mindez az eredeti görög nyelven kiadott Újszövetségen alapult. Erasmus idegenkedett a katolikus fordítástól, bár nem támogatta a reformáció tanait. Nem írt vulgáris nyelven, ennek ellenére a Szentírás anyanyelvre történő fordítását szorgalmazta. A magyar erasmisták alkalmassá szerették volna tenni nyelvünket a Biblia fordítására. Mivel a kiművelt magyar nyelv létrehozásán fáradoztak, komoly nyelvészeti tanulmányokba kezdtek. Előszavaikból kiviláglik a céljuk: minthogy a Biblia minden hívőnek szól, ezért kell azt a hívek anyanyelvére lefordítani (JANKOVICS-ZVARA 2009:141).

A *lingua vulgarisra* irányuló törekvésekkel egészen Komjáthy 1533-as fordításáig nem találkozhatunk Magyarországon. Magyar nyelvű írásbeliség korábban is létezett a kolostorokban, ahol a latinul nem tudó apácáknak és szerzeteseknek fordították le a megfelelő tanokat. A kolostori irodalom művelői nem rendelkeztek egységes nyelvi programmal, még a Karthauzi Névtelen idejében sem. A magyar nyelv fejlesztésének három különböző programja alakult ki: az erasmistáké, a reformátoroké és Balassi követőié (ÁCS 1982: 391). Az antik retorika nem tárgyalta a Bibliát, ezért Erasmus ún. *bibliai retorikát* fejlesztett ki, amelyet a magyar erasmisták is követtek.

Az első magyarországi erasmista fordító Komjáthy Benedek volt. A török elől menekülve előbb Huszt várába, majd Perényiné Frangepán Katalin meghívására Nyalábvárba menekült. Frangepán Katalin kérésére, kissé szabadkozva elkészítette Szent Pál leveleinek magyar fordítását. Előszavában elmondja, hogy a fordításra úrnője kérte fel, aki megbízta egy kéziratot magyar nyelvű fordítás revíziójával. A fordítást nem tartott helyesnek, ezért ez arra ösztönözte, hogy minél pontosabb fordítást készítsen el. Nem hivatkozik Erasmusra, de az ő fordításából dolgozott, mivel a levelek bevezetőit és kommentárjait beépítette a fordítás szövegébe. Ritoókné Szalay Ágnes szerint Komjáthynak mindebben Rotterdami Erasmus *Paraphrases* című munkájánól átvett értelmezések voltak segítségére (RITOÓKNÉ SZALAY 2002: 169). Erdős Károly szerint Komjáthy a Vulgatából dolgozott, amelyet összevetett Erasmus fordításával (ERDŐS 1937: 1) Szövege egyes helyeken megegyezik a Döbrentei-kódex szövegével. Nem készített jegyzeteket, viszont a szinonimákat zárójelbe tette. Ez az első magyar nyelvű nyomtatott könyv, habár nem Magyarországon, hanem Krakóban jelent meg. Kifejezetten oktatói céllal készítette el a fordítást, mivel tanítványa édesanyjának, Perényi Katalinnak magyarázza Szent Pál leveleit, de előszavában nagyobb olvasóközönségre számít. (ÁCS 1982: 392). Faksimile kiadása 1883-ban jelent meg Budapesten a Franklin Társulat jóvoltából.

Pesti Gábor Újtestamentum fordítására dolgozatomban nem térek ki.

Sylvester János Nádasdy Tamás sárvári birtokán fordította le a teljes Újtestamentumot magyar nyelvre. A magyar erasmisták egyik legkiemelkedőbb és

legtehetségesebb alakja volt. Egyesek a magyar nyelv- és irodalomtudomány megalapítójának tartják. Leonard Cox tanítványa volt Krakóban, majd Wittenbergben tanult Melanchthonnál. Megmaradt erasmistának a katolikus egyházon belül. Ő az első, aki visszatér a forrásokhoz, csakúgy, mint Erasmus. Mivel ismerte a héber és a görög nyelvet, így kézbe vette a szent nyelveken írt Bibliákat. Kissé megnehezíti az olvasást az í-ző nyelvjárás és a gót betűk. Sylvester előszó gyanánt egy időmértékes verset illesztett a Szentírás szövege elé. Ez az első magyarországi magyar nyelvű könyvünk. 1539-ben jelent meg *Grammatica hungarolatina* c. munkája, amely az első magyar nyelvtan. Két évre rá adta ki Újszövetség-fordítását, amely Erasmus fordítását követi. Komjáthyhoz és Pestihez hasonlóan ő is felhasználta a Münchener-kódexet forrásként. Kezdetben a főúri udvar tanítója volt, majd a héber és a görög nyelv professzora lett a bécsi egyetemen.

A VIZSOLYI BIBLIA

Az első teljes magyar nyelvű bibliafordítás egy gönci református lelkész, Károlyi Gáspár nevéhez fűződik. Nem egyedül dolgozott, ugyanis egy munkacsoport segítségével végezte el a munkát. Egyes források szerint mindössze három év alatt készült el. Károlyi felhasználta Benczédi Székely István és néhol Heltai Gáspár fordítását, a Vulgátát, a Septuagintát, de Luther bibliafordítását is forgatta. Sokáig Ecsedi Báthory Istvánt tartották Károlyi pártfogójának, de mint Szabó András rámutat, Vizsoly Rákóczi Zsigmond tulajdonában volt, így ő volt a pártfogó is (SZABÓ 1980: 235).

Csúry Bálint úgy gondolta, hogy: „(...) a református egyházi irodalom nyelvének egységességére legdöntőbb hatással Károlyi Gáspár nyelve volt.” (CSÚRY 1940: 238).

Előszavában a Biblia mindenki által való olvasásának programját hirdette meg. Ezzel nemcsak Erasmus és a magyarországi erasmisták (Komjáthy Benedek, Pesti Gábor és Sylvester János) tanait követte, hanem Luther és a protestáns irányzatok célkitűzését is. P. Vásárhelyi Judit így ír tanulmányában: „Kiindulása az volt, hogy az ember teremtésével az volt Isten akarata, hogy Őt az ember megismerje. Isten ismeretére pedig maga az Isten vezeti el az embert, hiszen Ő megtapasztalható a természetben, és magában az emberben is.” (P. VÁSÁRHELYI 2008).

A korábbi katolikus gyakorlattal ellentétben a protestánsok Károlyiékát követve később nem a Vulgátát vették alapul, hanem a Septuagintát. Károlyi és munkatársai a fordításban „szép magyar szóval” próbáltak élni, és igyekeztek kerülni az idegen szavakat, valamint a latinizmusokat.

A KATOLIKUS FORDÍTÁS

1626-ban jelent meg Káldi György jezsuita páter katolikus fordítása. Az eddigiektől eltérően nem előszót írt, hanem értekezést *Oktató intés* címmel. A Szentírás kiadását Pázmány Péter és Bethlen Gábor is támogatták. Az utóhatást tekintve Károlyi fordításának nagyobb hatása volt a magyar nyelvre, mint Káldiéénak.

A FORDÍTÁSOK ORTOGRÁFIAI KÉRDÉSEI

A korszak helyesírási képéhez nagyban hozzájárult Sylvester János és Dévai Bíró Mátyás. Sylvester, a nyelvtanító, bibliafordító és nyomdász nyelvtanát latinul írta, a latin nyelv alapján. Külön fejezetet szentel a magyar nyelv helyesírásának. Ő az első a Huszita Biblia óta, aki az egy hang- egy jel- rendszer megvalósítását tűzte ki célul (KISS-PUSZTAI 2005: 585).

Dévai Bíró Mátyás 1549-ben adta ki *Orthographia Vngarica c.* munkáját. Magyar nyelven írta, és tanító célzattal, mivel teljes egészében a helyesírás tanulmányozásának szentelte művét, és az írni-olvasni tudás hasznát kívánta feltárni. Mivel Sylvesterrel párhuzamosan írta meg munkáját, hatottak egymásra. Új helyesírási rendszert hozott létre (KISS-PUSZTAI 2005: 586). A középmagyar kor helyesírásában felekezeti megoszlás szerint létezett protestáns és katolikus helyesírás. Mindkettő elterjedésében a bibliafordítások játszottak nagy szerepet. A protestáns helyesírás a reformáció magyarországi elterjedését követően, a XVI. század második felében jelenik meg.

Elsősorban Heltai Gáspárnak köszönhetjük kialakulását. Nyomdájában 22 magyar nyelvű könyvet adott ki, amelyeknek nagy része vallásos jellegű. Köztük találunk több kötetnyi bibliafordítást és zsolttárolt. A tipográfiai műhelyben szépirodalmi művek is, pl. Tinódi *Cronica c.* munkája. Hangjelölésében ötvöződik Sylvester és Dévai hangjelölése, valamint a kancelláriai helyesírás vonásaira is ráismerhetünk. Károlyi Gáspár Vizsolyi Bibliája és Szenczi Molnár Albert zsolttárfordításai nagyban hozzájárultak e helyesírási rendszer elterjedéséhez (KISS-PUSZTAI 2005: 586-587). Ez a helyesírás némi hasonlóságot mutat elődeivel, pl. a sz-z hangok jelölése azonos. A palatális mássalhangzók jelölésében újítást vezet be.

A katolikus helyesírás a protestánshoz képest néhány évtizeddel később, az ellenreformáció éveiben alakult ki. Káldi György bibliafordítása vezető szerepet játszik a katolikus helyesírási norma kialakításában. Pázmány Péter nagyban hozzájárult a magyar nyelv egységesítéséhez. Egyes protestáns nyelvtanítók is terjesztették a katolikus helyesírást, mint pl. Komáromi Csipkés György és Köves-

di Pál. A katolikus helyesírást legjobban Pereszlényi Pál nyelvtana, a *Grammatica Lingvae Vngaricae* foglalja össze, amely 1682-ben jelent meg (KISS-PUSZTAI 2005: 588–589). A XVII. században válik fontossá a szóelemző elv, hiszen addig a kiejtés elve érvényesült.

A SZÖVEGEK TÖRTÉNELMI- ÉS KULTÚRTÖRTÉNETI HÁTTERE

A szövegek keletkezésének idején, Mátyás király uralkodása után, II. Ulászló idejében az ország hanyatlásnak indult, majd ezt a százötven évig tartó török uralom követte. A törökök több kódexünket megsemmisítettek. A XVI. század a végvári háborúk kora, amikor a csaták nemcsak a harcmezőkön folytak, hanem egyházi körökben is.

Az 1500-as évek elején nemcsak a török jelent meg Magyarországon, hanem a reformáció tanai is. Kétségtelen, hogy a reformáció nemcsak kulturális és vallási változásokat hozott, hanem politikaiakat is, hiszen nélküle nem tört volna ki a németalföldi és az angliai forradalom. Egy új feltörekvő réteg jelenik meg: a polgárság. Fitz József szerint a XVI. század a hagyományok elvesztésének kora (FITZ 1959: 4).

A magyarországi reformáció a XVI. század harmincas éveiben indul meg.

Magyarország fokozottan nőtt az irodalmi érdeklődés, habár a könyveknek még nem volt nagy olvasóközönsége. Fitz József erről így ír: „(...) az 1527-től 1601-ig terjedő időszakból 447 magyar nyelvű és 358 nem-magyar nyelvű magyarországi kiadványt írnak le, – összesen 805 művet.” (FITZ 1959: 5). Egyre több kiadvány került ki olcsó áron a nyomdákban. Megkezdődött a népkönyvek hódító körútja az egész ország területén, mivel mindenki számára elérhetőek voltak, népnyelven íródtak és népszerű volt a tartalmuk. Új műfajok jönnek létre, pl. a *pápaellenes népkönyvek*. A reformációbeli nyomtatás új hozadéka a magánnyomtatvány. Ma aprónyomtatványoknak nevezzük őket.

Kiss Endre József szerint a reformáció részben a humanizmus történelmi örököse, mivel tőle örökli a könyvnyomtatást. A humanizmus serkentette a fordításirodalmat (KISS 1989: 5).

A KÖZÉPMAGYAR KOR NYELVI JELENSÉGEI

Ha sorra vesszük a középmagyar kor nyelvi jelenségeit, megállapíthatjuk, hogy sok változás történt. Ezek a nyelvi jelenségek előkészítették az újmagyar kor változásait. Ebben az időszakban fedezték fel az anyanyelvet, és csak az írástudók rendelkeztek az előző korok normáival. Fontos volt a magyar nyelv egységesí-

tése, mivel abban az időszakban nyelvünket nyelvjárási sokszínűség jellemezte. Erre a folyamatra nagyban hatottak a Vizsolyi Biblia és Heltai Gáspár művei. Az ö-zés uralkodónak számított, de ekkor ment végbe az ē > é tendencia is, aminek következményeként nyelvünkől eltűnt az ē fonéma. Az oszmán-török hatás nem csak a lexika területén mutatkozott meg, hiszen bekerült a *dzs* fonéma a magyar nyelvbe (RAJSLI 1995: 94–95). A magánhangzók tekintetében is sok változás történt. Gyakori volt a labializáció és a nyíltabbá válás. A nyelvjárásoknál nem minden magánhangzó használata volt egységes, pl. ingadozás fedezhető fel az é ~ í hangok között. A mássalhangzók tendenciaszerű változásainál jelen volt a labializáció, a *delabializáció*, a nyíltabbá és zártabbá válás, valamint a *diftongálás* (É.KISS-GERSTNER-HEGEDŰS 2013: 43–44.).

Morfématörténeti szempontból nézve a kor nyelvváltozásait, megállapíthatjuk, hogy nem sok új tőtípus alakult ki. Az analógia nagyban befolyásolta keletkezésüket. A középmagyar kor képzőkben gazdag. A barokk kor hatására a képzőhalmozás is jelen van.

Az igeidőknél a *-t jeles múltat* használták a leggyakrabban, a többi fokozatosan visszaszorult, de nem tűnt el véglegesen a nyelvből. Az igeragoknál egyesek funkciótlaná váltak, az iktelen igék pedig ikesként kezdtek el viselkedni, ám a névszóragoknál nincsenek számottevő változások (KISS-PUSZTAI 2005: 614–616). A tudatos szóalkotásnak köszönhetően új szóösszetételek keletkeztek ebben a korban. A jövevényszavaink a latin, a német, a francia, az olasz és a török nyelvből származnak (KISS-PUSZTAI 2005: 625–630). Nemcsak a jövevényszavak lettek az alapszókészlet részei, hanem egyes nyelvjárási szavak, valamint a hangutánzó és hangulatfestő szavak, gyermeknyelvi szavak is.

A középmagyar korban Magyarország területén kilenc nyelvjárás volt jelen. Voltak bizonyos törekvések, amelyek megpróbálták elérni a nyelvjárás felettséget, vagyis a sztenderd nyelvet. Ilyen volt Sylvester János grammatikája. A törekvések ellenére nem tudták elkerülni az areális hatásokat, így pl. a passzívum használata megmaradt nyelvünkben. A lexika szintjén erős volt a német hatás, ami a mohácsi vész és a reformáció után teljesedett ki (É.KISS-GERSTNER-HEGEDŰS 2013: 145–147).

A szófajttörténeti vizsgálatok szerint az ige-névszók használata csökkent, csakúgy, mint az igenevéké. A névmások használatánál felfedezhetjük, hogy megváltoztak a magázás addigi formái (*kegyelmed* > *kelmed* > *kend* > *ked* és a *maga*). Több új névmás került be nyelvünkbe, hasonlóan a határozószókhhoz, amelyek igyekeztek megtartani az irányhármasságot. A középmagyar korban rengeteg új indulatszó keletkezett, mivel új szövegtípusok és műfajok jelentek meg, mint a perszövegek, a szerelmi és virágénekek (KISS-PUSZTAI 2005: 635–662.)

A mondatok tagolása egyre tudatosabbá vált, és mindez a grammatikai munkáknak volt köszönhető. A barokk kor hozadéka a terjengős, fűzészerű mondatok sora, tele mellérendelésekkel és halmozásokkal. A középmagyar korban jelentek meg az első tudományos művek, amelyekben a tömör és világos megfogalmazásra törekedtek.

A FORDÍTÁSOK HANGTANI JEGYEI

Megjegyezhetjük, hogy a hangtani jelenségek és hangváltozások felismerését a szövegek korabeli helyesírási képe esetenként bizonytalanná teszi. Ha figyelmesen megvizsgáljuk a szeretet himnuszának fordításait, láthatjuk, hogy a Döbrentei-kódexben markáns ö-zés figyelhető meg, csakúgy, mint az Érdy-kódexben, tehát gyakori az illabializáció. Az é > e tendencia szinte mindegyik szövegben jelen van. Komjáthy és Sylvester fordítása í-ző nyelvjárásban íródott. Mindkét fordításban gyakori a nyíltabbá válás. A Károlyi- és a Káldi-féle fordításban egyre kevesebb hangtani jelenségekkel találkozhatunk, hiszen a szövegek keletkezése közelít a mai nyelvállapotokhoz. A szövegekben gyakori az illabializáció és a nyíltabbá válás mellett a zártabbá válás, a labializáció, az elhasonulás, és a mássalhangzók zöngésedése. Előfordul a geminálódó mássalhangzók megszűnése, továbbá a hosszú magánhangzók lerövidülése is. Egyes esetekben a hangtani változások fordított változatát figyelhetjük meg ugyanazon a szövegen belül.

A FORDÍTÁSOK EGYES SZAVAINAK MORFEMATIKAI ELEMZÉSE

Döbrentei-kódex

„És ha el osztandom szegényeknek étkekbe minden vagyomot”
osztandom:

- om: igei személyrag
- and: -and/-end jövőidőjel
- oszt: szótő

„...(...) ha adandom én testemet, úgy hogy éjgék, szerelmem kedég nem volna, semmit nekem nem használ.”

- adandom:
- om: igei személyrag
- and: -and/-end jövőidőjel
- ad: szótő

„...(...) tudományok meg töretnek, mert fél részt esmérünk...”

esmérünk

-önk: igei személyrag

esmér: szótó

-r: gyakorító igeképző

-m: mozzanatos igeképző

es: szótó

„...(...) kedég meg esmérem, miként esmértetem.”

-em: igei személyrag

-t: múlt idő jele

-tet: műveltető igeképző

-r: gyakorító igeképző

-m: mozzanatos igeképző

es: szótó

Érdy-kódex

„És osztogatandom az szegényeknek éledelekre minden jószágimat...”

osztogatandom:

-om: igei személyrag

-and: -and/-end jövőidőjel

-gat: műveltető igeképző

-t: műveltető igeképző

osz: szótó

„...(...) adandom én testömet...”

adandom:

-om: igei személyrag

-and: -and/-end jövőidőjel

ad: szótó

„...(...) avagy az tudomány el töretik...”

töretik:

-ik: igei személyrag

-et: műveltető igeképző

tör: szótó

„...(...) miképpen meg és ismértetem ...”

ismértetem:

-em: igei személyrag

-t: múlt idő jele
-tet: műveltető igeképző
-r: gyakorító igeképző
-m: mozzanatos igeképző
is: szótó

Komjáthy Benedek: Szent Pál levelei

„És ha vallandok jövőidő mondásnak proféciáját...”

vallandok:

-ok: igei személyrag
-and: and/end jövőidőjel
vall: szótó

„A szeretet bíkességes...”

bíkességes:

-es: képző
-ség: képző
bíke: szótó

„...(...) az ő használatosságaira...”

használatosságaira:

-ra: rag
-i: birtoktöbbségitő jel
-a: birtokos személyjel
-ság: képző
-os: képző
-at: képző
-nál: képző
hasz: szótó

„De mikoron mihelt (tükéletes) férfivá lók, semmié tóm (eltürlim) az gyerekségeket.”

gyerekségeket:

-t: tárgyrag
-k: többesjel
-síg: képző
gyermek: szótó

„Mert mostan (e világon niszők) tikür által mesíben (mesekíppen), akkor penig színrül színre (arcsáról arcsra, mostan esmérem risz szerint, akkor kedig megesmérem miképpen meg es esmértetem).”

esmértetem:

-em: igei személyrag

-t: múlt idő jele

-tet: műveltető igeképző

-r: gyakorító igeképző

-m: mozzanatos igeképző

es: szótő

Sylvester János: Újtestamentum

„És ha prófétálásnak ajándika legyen én bennem...”

prófétálásnak:

-nak: határozórag

-ás: névszóképző

-ál: igeképző

próféta: szótő

„És ha mindenem marháimat az szegényekre kölcsöm, és ha arra aggyam az én testemet, hogy ígjék...”

ígjék:

-ék: igeképző

-j: felszólító mód jele

íg: szótő

„De minek utánna fírfiú lüt...”

fírfiú:

fiú: szótő

fír: szótő

Károlyi Gáspár: Vizsolyi Biblia

„...(...) hegyeket mozdíthatok ki helyökről...”

helyökről

-ről: határozórag

-ök: többesszám jele

hely: szótő

„A szeretet hosszútűrő...”

hosszútűrő

-ő: melléknévi igenév képző

-tűr: szótő

hosszú: szótő

„...(...) nem örül a hamisságnak...”

hamisságnak:

-nak: határozórag

-ság: névszóképző

hamis: szótő

„...(...) a mint én is megismertetem...”

megismertetem:

-em: igei személyrag

-t: múlt idő jele

-tet: műveltető igeképző

-r: gyakorító igeképző

-m: mozzanatos igeképző

is: szótő

meg: igekötő

Káldi György: Szent Biblia

„...(...) akár a prófétálások megüresüljenek...”

megüresüljenek:

-nek: igei személyrag

-j: felszólító mód jele

-ül: igeképző

üres: szótő

meg: igekötő

„...(...) akár a tudomány elrontassék...”

elrontassék:

-ék: igeképző

-j: felszólító mód jele

-tat: gyakorító igeképző

ront: szótő

el: igekötő

„...(...) úgy gondolkodom vala...”

gondolkodom:

-om: igei személyrag

-kod: visszaható igeképző

-ol: igeképző

gond: szótő

A VIZSGÁLT SZÖVEG FORDÍTÁSAINAK KOMPARATÍV ELEMZÉSE

1. mondat

„Atyámfiái, ha angyaloknak és embereknek nyelvével szóljak, szerelmem kedég ne legyen, olyan löttem, mint zöngő érc avagy pengő cimbalom.” (Döbrentei-kódex)

„Atyámfiái, ha bátor én embereknek és angyaloknak nyelvökkel szóljak, szeretetöm ne légyen, olyan vagyok, mint az zöngő érc avagy csengő cimbalom.” (Érdy-kódex)

„Ha embereknek és angyaloknak nyelveikkel szólok, szeretetem kedik nem líszen, löttem én csengő ércé avagy pengő cimbalommá.” (Komjáthy Benedek)

„Ha igaz szinte minden embereknek és angyaloknak nyelvin szóllak, és ha szeretet bennem nincsen, igaz olyan vagyok, mint egy zengő érc avagy egy pengő cimbalom.” (Sylvester János)

„Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen én bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom.” (Károlyi Gáspár)

„Ha emberek és angyalok nyelvein szólok is, szeretetem pedig nincsen, olyaná löttem, mint a zengő réz vagy a pengő cimbalom.” (Káldi György)

Érdekes, hogy a fordítók Komjáthytól kezdve elhagyják az *Atyámfiái* megszólítást, és a *ha* kötőszóval kezdik a mondatot. A második tagmondatban csak szórendi különbségek fedezhetőek fel a fordítások között, és természetesen a nyelvjárási különbségek. A *szeretet* szó és a létige használata minden fordításban különbözik, csakúgy, mint a *lettem* létige használata. Minden szövegben *zengő érc* és *pengő cimbalom* szerepel, ám Káldinál *zengő rézről* olvashatunk.

3. mondat

„És ha el osztandom szegényeknek étkekbe minden vagyomot, és ha adandom én testemet, úgy hogy égjék, szerelmem kedég nem volna, semmit nekem nem használ.” (Döbrentei-kódex)

„És osztogatandom az szegényeknek éledelekre minden jószágimat, és ha tíznek gyötrelmére adandom én testömet, hogy úgyan égjék, szeretetöm kedég ne legyen, semmit neköm nem használ.” (Érdy-kódex)

- „És ha elosztandom szegényeknek ítelire minden én bíró marháimot, és ha adom az én testemet, hogy meg ígettessem, szeretetem kedig nincsen, semmit nem használ énnekem.” (Komjáthy Benedek)
- „És ha mindenem marháimat az szegényekre kölcsöm, és ha arra aggyam az én testemet, hogy ígjék, ha szeretet nem lend bennem, semmi hasznot nem viszek belőle.” (Sylvester János)
- „És ha vagyonomat mind felétetem is, és ha testemet tűzre adom is, szeretet pedig nincsen én bennem, semmi hasznom abból.” (Károlyi Gáspár)
- „És ha el osztozom is a szegényeknek eledelére minden marhámat, és ha testemet adom is úgy, hogy égjek, szeretetem pedig nem lészen, semmit sem használ nékem.” (Káldi György)

A szegényeknek való ételosztás gondolatát minden szöveg tartalmazza, csak Károlyi fogalmazott kicsit másképpen. A szövegben ugyanúgy előfordul a *vagyon* és a *marha* szó is. A *test* és a *tűz* szavak tekintetében nyelvjárási különbségeket fedezhetünk fel. A *szeretet* és a *szerelem* szavak ebben az esetben ugyanazt jelentik.

4–6. mondat

- „Szeretet türelmes, kegyes, szeretet nem kedvez, nem téssen gonoszt, nem vígad éktelenségen, de bizonyoságnak örül. Mindent el visel, mindent hiszen, mindent reméni, mindent szenved.” (Döbrentei-kódex)
- „Az szeretet türelmes és kegyes. Az szeretet nem irigykodik, nem vonzzon visszat, nem tagályos, nem tisztösség kívánó. Nem keres csak magának, nem bosszúálló, nem gondol gonoszt, nem örül gonosságon, igasságon öröme vagyon. Mindent szenved, mindent hiszen, mindent reméni, mindent el vár.” (Érdy-kódex)
- „A szeretet bíkességes, kegyes (kegyelmes csendes), az szeretet (másra) nem irigykedik, az szeretet nem vakmerő, csak jó, nem fualkodik fel, nem tisztesség kívánó (nem utál egyebeket meg), nem keresi az okot a kik öveire (az ő használatosságaira, előve mentire volnának), fel nem ingerletetik, nem gondol gonoszt, nem örül az hamisságáru, de egyetembe örül az igasságon, mindeneket elvisel, mindeneket hiszen, mindeneket remí, mindeneket elszened.” (Komjáthy Benedek)
- „Az szeretet hosszú ideiglen tűr, jót cseleketik, az szeretet nem hitetlenkedik. Az szeretet magát nem szánnya, és vakmerő kípben nem cselekszik, fel nem fualkodik, istentelenül nem cselekszik, nem szereti az övéit,

haragra nem indul, nem gondol gonoszt, nem örül az hamis dolgon, hanem egyetembe örül az igaz dolgon. Mindeneket el visel, mindeneket reméln, mindeneket el vár.” (Sylvester János)

„A szeretet hosszútűrő, kegyes; a szeretet nem irigykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel. Nem cselekszik éktelenül, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rójja fel a gonoszt, nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal; Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél, mindent eltűr.” (Károlyi Gáspár)

„A szeretet tűrő, kegyes, a szeretet nem irégykedik, nem cselekszik gonoszul, fel nem fuvalkodik, nem tisztesség kívánó, nem keresi azokat, amik magáé, nem gerjed haragra, nem gondol gonoszt, nem örvendez a hamisságon, örvendez pedig az igazságon. Mindeneket hiszen, mindeneket reméln, mindeneket el szenved.” (Káldi György)

Mivel a fenti mondatok tagolása minden szövegben más, a nyelvjárási különbségek mellett azt is észrevehetjük, hogy minden fordító ugyanazokat a gondolatokat írta le, más megfogalmazásban.

9. mondat

„Mikoron apród volnék, szólok vala miként apród. Mi időben kedég hős-sé löttem, meg hévzagéjtottam, melyek apródságé valának.” (Döbren-tei-kódex)

„Mikoron én és kisded volnék, szólok vala, mint kisded, értök vala, mint kisded, gondolkodom vala, mint kisded. Mikoron kedég értes élet-ben volnék, helt adég mind azoknak, kik gyermeköt illetnek vala.” (Érdy-kódex)

„Mikoron gyermek valik, szólok vala, mint gyermek, értek vala, mint gyermek, gondolkodok vala, mint gyermek. De mikoron mihelt (tü-kéletes) férfivá lők, semmié tőm (eltürlim) az gyerekségeket.” (Komjá-thy Benedek)

„Mikoron gyermek volník, úgy szólok vala, mint gyerek, úgy vala értel-mem, mint a gyermeknek, gondolatom vagyan vala, mint gyermeknek. De minek utánna fírfú lüt, semmié lűnek én nálam az gyermeksígnek dolgai.” (Sylvester János)

„Mikor gyermek valék, úgy szóltam, mint gyermek, úgy gondolkodtam, mint gyermek, úgy értettem, mint gyermek: minekutána pedig férfúvá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat.” (Károlyi Gáspár)

„Midőn kisded vólnék, úgy szólok vala, mint kisded, úgy értek vala, mint kisded, úgy gondolkodom vala, mint kisded. Mikor pedig ember korba jutottam, ki üresítettem a kisdedhez valókat.” (Káldi György)

Különbségek az igékben láthatóak, és a *gyermek* szóban. Ha az *apród* szó etimológiáját vizsgáljuk, kiderül, hogy a jelentése *gyermek* is volt.

10. mondat

„Mostan látónk tükör által mesében, tahát kedég orcáról orcára. Mostan fél részent esmérek, tahát kedég meg esmérem, miként esmértettem.” (Döbrentei-kódex)

„Mastan azért láttyok, tükör által mese képpen. Akkoron kedég színről színre. Mastan isméröm félrészét. Akkoron kedég nyilvánban meg isméröm, miképpen meg és ismértettem.” (Érdy-kódex)

„Mert mostan (e világon niszők) tikür által mesiben (meseképpen), akkor pedig színrül színre (arcsáról arcsra, mostan esmérem risz szerint, akkor kedig megesmérem miképpen meg es esmértettem).” (Komjáthy Benedek)

„Mert az mi látásunk mostan úgy vagyon, mint egy tükörnek oltala egy mesiben akkoron kediglen színrül színre lisen, mostan risz szerint vagyon esméretem, akkoron kediglen úgy lisen esméretem, mint én felőlem lűn az esméret.” (Sylvester János)

„Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerék majd, a mint én is megismertettem.” (Károlyi Gáspár)

„Most tükör által homályban látunk, akkor pedig színről színre. Most rész szerént ismérek, akkor pedig úgy ismérek, amint én is meg ismértettem.” (Káldi György)

A *tükör* és a *homály* motívuma minden szövegben megtalálható. Mindegyik fordító más megoldásokkal él, ám sok hasonlóság fedezhető fel a mondatok között.

ÖSSZEGZÉS

Megállapítható, hogy a szeretet himnuszának hat fordítása nem sokban különbözik egymástól. Az eltérések abban mutatkoznak meg, hogy a fordítók más és más nyelvjárásban íródtak (a Döbrentei- és az Érdy-kódex ö-ző, míg

a Komjáthy és Sylvester által fordított verzió í-ző nyelvjárásban), szórendbeli különbségek is vannak a fordításokban. A szövegek átültetői különböző szinonimákat használtak a fordítás során.

A reformáció terjedése serkentette a bibliafordítást és a könyvmecenatúra kialakulását. A középmagyar kor az anyanyelv felfedezésének kora. Több grammatikai és ortográfiai munka is születik ebben a nyelvtörténeti korban. A katolikus és a protestáns helyesírás közti különbségek is fellelhetőek a szövegben, mint ahogyan azt Káldinál és Károlynál is láthattuk. A korszak a magyar nyelv egységesítésének szempontjából is, ugyanis ebben az időszakban anyanyelvünk elindul a sztenderdizáció útján.

A szövegek komparatív vizsgálata kimutatta, hogy a szövegek között szórendbeli különbségek vannak, és egyes szavaknál a fordítók szinonimákat használtak. Próbálták kiküszöbölni a latinizmusokat is, így az idő előrehaladtával egyre olvashatóbb és érthetőbb a vizsgált szöveg. A lexikai különbségek oka a szóismétlések elkerülése, a nyelvi különbségek azonban mindenképpen a fordítók nyelvjárásbeli különbségeiből fakadnak.

A dolgozat végkövetkeztetéseként megállapítható, hogy a fordítások kialakulását, a fordítók munkáját a nyelvjárás, a történelmi körülmények és a nyelvi hatások befolyásolták a leginkább. A nyelvtörténeti vizsgálódás emellett azt is alátámasztotta, hogy a magyar bibliafordításoknak nemcsak vallástörténeti, hanem kultúrtörténeti jelentőségük is van.

Szövegkiadások

Döbrentei-kódex 1995 [1508]. Halábori Bertalan keze írásával. Budapest: Argumentum kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság. mek.oszk.hu/07500/07589/pdf/dobrentei2.pdf (2016. január 12.)

Érdy-kódex users.atw.hu/erdykodex/pdf/Erdy-kodex.pdf (2016. február 23.)

KÁLDI György 1626). *Szent Biblia*. Bécs http://ingyenesenletolthetokonyvek.hu/konyvek/kaldi_gyorgy_szent_biblia (2016. március 2.)

KÁROLI Gáspár 1990. *Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás*. Magyar Biblia-Tanács, Budapest

KOMJÁTHY Benedek 1883. [1533]. *Szent Pál levelei magyar nyelven* (Epistolae Pavli Lingva Hungarica donatae, Az Zenth Paal leueley magyar nyelvuen). Budapest: Franklin-társulat. <https://archive.org/stream/epistolpavling00komj#page/172/mode/2up> (2016. január 7.)

SYLVESTER János 1541. *Új Testamentum magyar nyelven, melyet az görög és latin nyelvből ónonnan fordítant az magyar nípnek keresztyény hűtben való ippülisire* <http://sylvesterbiblia.atw.hu/> (2016. március 1.)

Irodalom

- ÁCS Pál 1982- A magyar irodalmi nyelv két elmélete: az erasmista és a Balassi-követő = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 4., 391-403. http://epa.oszk.hu/00000/00001/00328/pdf/itk_EPA00001_1982_04_391-403.pdf (2016. március 30.)
- A. MOLNÁR Ferenc 2009. A Biblia és anyanyelvünk (Tekintettel Szenci Molnár Albert zsoldárfordításaira). = *Sárospataki Füzetek*, 1., 57-64. <http://magyarszak.uni-miskolc.hu/szakirodalom/amolnar-szma.pdf> (2016. április 5.)
- BÁN Imre 1976. *A Karthausi Névtelen műveltsége*. Budapest: Akadémiai Kiadó - MTA Irodalomtudományi Intézet. 138 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 88.).
- BÁRCZI Géza–BENKŐ Loránd – BERRÁR Jolán 1967. *A magyar nyelv története*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- BARSI Balázs 2003. Örökké megmarad. A Szeretethimnusz magyarázata. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest http://www.ppek.hu/konyvek/Barsi_Balazs_Orokke_megmarad_1.pdf [2016. január 12.]
- CSEERNÁK–SZUHÁNSZKY Debóra 2015. *Nyelvtörténeti vizsgálatok a régi magyar zsoldárfordítások köréből (15-17. század)*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- CSÚRY Bálint (1940): Károlyi Gáspár bibliafordításának nyelvi hatásához. = *Magyar Nyelv*, 238-248.
- É. KIS Katalin–HEGEDŰS Attila–GERSTNER Károly (2013): *Fejezetek a magyar nyelv történetéből*. Egyetemi jegyzet. Kézirat. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- ERDŐS Károly 1937. *Az újszövetség magyar fordításai a reformáció óta*. Debrecen: Debreceni Egyetem, Újszövetségi Füzetek, 1., 1.-7.
- FITZ József 1959. A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története, 2. *A reformáció korában*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <http://mek.oszk.hu/03200/03276/> (2016. április 15.)
- JANKOVICS József – ZVARA Edina 2009. „Sok jámbor kívánja, ha e Szent Bibliát magyar nyelven láthatnája és olvashatnája.” – Magyar nyelvű Bibliák a kora újkorban. = *Iskolakultúra*, 3-4., 138-147. <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00137/pdf/2009-3-4.pdf#page=138> [2016. március 30.]
- KISS Endre József 1989. *Reformáció és könyvkultúra a XVI. századi Magyarországon*. Sárospatak: Sárospataki Református Kollégium (A Tiszánineni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjtemény Évkönyve). http://www.patakarchiv.hu/wa_files/reformac.pdf [2016. április 13.]
- KISS Jenő - PUSZTAI Ferenc (szerk.) 2009. *Magyar nyelvtörténet*. Budapest: Osiris.
- LÁZS Sándor 2014. A Döbrentei-kódex rejtvényének megoldása. = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 6., 784-804. <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2014-6/lazs.pdf> [2016. február 23.]
- MADAS Edit 1998. Középkori bibliafordításainkról. = *Iskolakultúra*, 1., 48-54. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00012/pdf/iskolakultura_EPA00011_1998_01_048-054.pdf (2016. április 5.)

- MADAS Edit 2002: Magyar nyelvű kódexirodalom (1440-1530). In: *Uralkodók és corvinák*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár. 157-162.
- P. VÁSÁRHELYI Judit 2008. *A Vizsolyi Biblia* http://www.eke.hu/sites/default/files/csatolmanyok/szakmai_mapok/biblia_konferencia/biblia_konferencia_2008_december_2.-_p.pdf. [2016. február 23.] <http://epa.oszk.hu/00000/00032/00026/pdf/pusztai.pdf> [2016. április 25.]
- RAJSLI Ilona 1995. A XVI. század nyelvfejlődési tendenciái. = *Tanulmányok*, Újvidék, 93-115.
- RITÓÓKNÉ-SZALAY Ágnes 2002. Erasmus és a XVI. századi magyarországi értelmiség. In: „*Nympha super ripam Danubii*”. Balassi Kiadó, Budapest, 169-171. <http://vmek.oszk.hu/05400/05421/05421.pdf> (2016. április 4.)
- SZABÓ András 1980. Tévedések és tévutak a Károlyi Gáspárral és a Vizsolyi Bibliával foglalkozó szakirodalomban. In: *IV. Könyvtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok*, Budapest, 233-242. <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00017/pdf/233-242.pdf> (2016. február 23)

Brigitta SALMA

DIJAHRONA ANALIZA HIMNE LJUBAVI U MAĐARSKIM PREVODIMA SVETOG PISMA

Rad istražuje tekst Prve poslanice Svetog Pavla Korinćanima, 13. *deo* (takozvanu himnu ljubavi), u različitim mađarskim prevodima Svetog pisma. Autor upoređuje tekst Kodeksa Debrentei [Döbrentei-kódex], tekst Kodeksa Erdi [Érdy-kódex], kao i prevode Benedeka Komjatija [Komjáthy Benedek], Janoša Silvestera [Sylvester János], Gašpara Karolija [Károlyi Gáspár] i Đerđa Kaldija [Káldi György]. U prvom delu rada se prikazuju društveni i kulturalni konteksti ovih prevoda, ukratko se obrađuju istorijske epohe u kojima su nastali, prikazuju se lingvističke specifičnosti ovih perioda istorije mađarskog jezika. Prema autoru ovi tekstovi predstavljaju pojedine etape standardizacije mađarskog književnog jezika. Na ortografske razlike ovih tekstova su uveliko uticale religiozne i konfesionalne razlike, a na njih su u isto vreme veliki uticaj imali i istorijski događaji i kulturalne promene.

Ključne reči: dijahronija, mađarski prevodi Svetog pisma, himna ljubavi, komparativna metoda

Brigitta SZALMA

DIACHRONIC ANALYSIS OF THE ANTHEM OF LOVE IN THE HUNGARIAN BIBLE TRANSLATIONS

The paper analyses St. Paul's first letter to the Corinthians chapter 13, namely the well-known anthem of love in the different Hungarian Bible translations. The aim of the research is to compare the texts of the Döbrentei and Érdy Codices, and draw a parallel between the reading of the St. Paul's letters in the translation of Benedek

Komjáthy and the translations of János Sylvester, Gáspár Károli and György Káldi. The first part of the paper – by properly contextualising the translations of the analysed text – briefly presents the given historical age, in which the translation of the examined text was made, and presents the significant linguistic phenomena of the era. According to the author, the six text corpus compared can be interpreted as phases of standardization of the Hungarian language; the religious-denominational differences influenced the spelling of the texts on a large scale, simultaneously the historical and cultural historical events had considerable effect on the formation of text translations.

Keywords: historical linguistics, Hungarian Bible translations, anthem of love, comparing examination